

بررسی بازار جهانی مرکبات

حبیبه فتحی

نازکترو میوه پرآب‌تر از ارقام کاشته شده درآب و هوای خشک است. امروز بیشتر تأکید بر کشت ارقام درختان کوتاه قد پربازده و واریته‌هایی است که پوست آنها آسانتر قابل جداسدن باشد، است. عمراقتصادی درختان مرکبات را بین ۳۰-۳۵ سال ارزیابی می‌کنند که امروزه با استفاده فزاینده از انواع کودهای شیمیایی به منظور تولید بیشتر، این میزان کمتر شده است. مرکبات سرشار از ویتامینهای "ث" "آ" و "ب" است، همچنین افزایش دهنده مقاومت طبیعی بدن، آرام‌کننده، تقویت‌کننده سیستم عصبی و تصفیه‌کننده خون است.

علاوه بر مرکبات که عمدتاً به صورت تازه خوری و گاهی به صورت انواع فرآورده‌های تبدیلی به مصرف انسان می‌رسند، پوست، تخم و شکوفه گل‌های آن نیز مصارف متعددی یافته‌اند. تفاله خشک شده پوست مرکبات غنی از مواد قندی، پکتین و حاوی ۳۴-۴۲ درصد پروتئین است که به عنوان غذای انرژی‌زا مورد مصرف دامداران و مکمل غذایی مناسب برای طیور و جوجه‌های گوشتی است.

در کشورهای عمده تولیدکننده فرآورده‌های جنبی مرکبات نظیر برزیل و ایالات متحده، تولید و صادرات تفاله مرکبات "*Pulp Citrus*" مکمل درآمدی مهمی برای پرورش دهندگان

مرکبات "*Citrus*" در ردیف مهمترین گیاهان مناطق گرمسیری و نیمه گرمسیری قرار دارد. بیش از هزار گونه از آن در این مناطق به صورت اهلی یا خودرو شناخته شده‌اند. پرتقال، لیمو (لیمو) سنگی و لیموترش، نارنگی و گریپ فروت شناخته شده‌ترین ارقام مرکبات هستند که در سطح وسیعی تولید و داد و ستد می‌شوند. لیموشیرین در بازار جهانی چندان شناخته شده نیست.

سابقه کشت انواع مرکبات به هزاره دوم قبل از میلاد بازمی‌گردد. مبدأ اصلی کشت مرکبات را شمال هند، برمه و مناطق جنوبی چین می‌دانند. جنگ‌های صلیبی عامل گسترش دامنه کشت مرکبات در سطح اروپا شد. هسته آن بعدها توسط "کلمب" به قاره آمریکا برده شد و کاشت آن در آمریکای جنوبی رواج یافت. تاریخچه کاشت مرکبات در ایران نیز به ۱۵۰۰ سال قبل از میلاد نسبت داده می‌شود که هسته لیمو از هند به ایران آورده و کاشته شد. پرتقال را پرتغالیها در زمان صفویه به ایران آوردند و باهمین اسم از ایران به سایر کشورهای عربی همچوار و فلسطین اشغالی راه یافت.

برحسب زمان برداشت، انواع مرکبات به ارقام دیررس، میان‌رس، و زودرس تقسیم می‌شوند. در مناطق مرطوب پوست میوه

مرکبات محسوب می‌شود. قیمت این فراورده در خلال سالهای ۱۹۸۹-۹۳ بین ۱۰۷-۱۳۵ دلار در هر تن در نوسان بوده است و از مهمترین اقلام تجاری در بورس خوراک دام و طیور در بازار جهانی به شمار می‌آید.

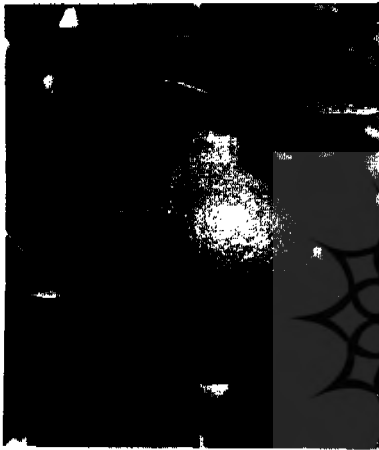
تولید روغن از هستهٔ مرکبات، اسانسهایی که از پوست انواع مرکبات گرفته می‌شود و در تولید نوشابه‌های غیرالکلی، لوازم آرایشی و بهداشتی، صنایع دارویی و قنادیها در سطح گسترده‌ای به مصرف می‌رسد، انواع زله، مربا، پوره و کمپوت که از قسمت گوشتدار مرکبات و یاشکوفه گل و پوست آن تهیه می‌شود، در سطح نسبتاً قابل توجهی تولید و مصرف می‌شود. در بازار جهانی مرکبات، مهمترین کالایی که به بورسهای بین المللی کالایی راه یافته و تا حدود زیادی تعیین کننده نوسانات قیمت میوه به عنوان ماده اولیه در سطح جهانی است، کنسانتره آب پرتقال منجمد (۱) "FCOJ" است که میزان عرضه و تقاضای آن مصرف میوه به صورت تازه خوری را تحت الشعاع خود قرار داده است. جسلوگیری از فساد پذیری،

صرفه جویی در بسته بندی، سهولت حمل و نقل، کاهش حجم و قابلیت دسترسی در همه فصول سال، جملگی از مزایای تولید کنسانتره آب میوه به شمار می‌آیند. این فراورده محصول، پایهٔ تولیدات جنبی دیگری نظیر انواع آب پرتقال، نکتار، پودر پرتقال و لیکور است.

تولید جهانی مرکبات در خلال سالهای اخیر رو به افزایش نهاده است. در سال ۱۹۹۱ تولید جهانی مرکبات بالغ بر ۶/۷۸ میلیون تن و در سال ۱۹۹۲ بیش از ۷۸/۹ میلیون تن بوده است، پیش بینی می‌شد در سال ۱۹۹۳ با توجه

به شرایط مساعد آب و هوایی در نیمکره جنوبی به سطح ۸۰ میلیون تن افزایش یافته باشد.

پرتقال مهمترین رقم مرکبات است که در جهان تولید می‌شود. در سال ۱۹۹۲ تولید آن ۵۷ میلیون تن یا ۳/۷۲ درصد از کل تولید جهانی مرکبات بوده است. نارنگی، لیموترش و گریپ فروت به ترتیب با سهمی معادل ۷/۱۰ درصد، ۹/۱ درصد و ۵/۹ درصد از تولید جهانی مرکبات، از درجه اهمیت کمتری برخوردارند.

با آنکه در قریب به یکصد کشور جهان انواع مرکبات کاشته و به عمل می‌آید اما آمار و ارقام تجارت حاکی از آن است که بازار جهانی آن در قبضه چند کشور معدود قرار گرفته است، طبق آمار فائو (FAO) برزیل با تولید معادل ۷/۲۰ میلیون تن، ایالات متحده آمریکا با ۲/۱۱ میلیون تن، چین با ۵/۸ میلیون تن بزرگترین تولیدکنندگان مرکبات در جهان بوده‌اند. کشورهای مذکور به همراه اسپانیا و مکزیک ۱/۴۶ میلیون تن یا ۵/۵۸ درصد تولید جهانی مرکبات را در اختیار داشته‌اند. در سال ۱۹۹۲ ایران

انواع مرکبات	۱۹۹۱	۱۹۹۲	سهم در کل مرکبات در سال ۱۹۹۲ (درصد)
کل مرکبات	۷۸۶۱۰	۷۸۹۰۳	۱۰۰
پرتقال	۵۶۲۷۴	۵۷۰۴۸	۷۲/۳
نارنگی	۸۵۴۸	۸۴۶۵	۱۰/۷
لیمو	۷۴۷۳	۷۱۸۷	۹
گروپ فروت	۴۷۸۵	۴۶۷۲	۶
سایر	۱۵۳۰	۱۵۳۱	۱/۹

مأخذ: *FAO, Production Yearbook 1992 PP:175-178.*

در ردیف دهم تولیدکنندگان جهانی مرکبات قرارداداشته است.

بیش از ۲۶ درصد مرکبات جهان در برزیل تولید می شود. بخش اعظم درختان مرکبات برزیل در ایالت سائوپولو قرارداد که پوشیده از درختان پرتقال است. حدود ۹۵ درصد تولید برزیل شامل انواع واریته های پرتقال مخصوص آبنگیری است. پرتقال های برزیلی با پوست سبز خود، مطلوب بازارهای مصرف تازه خوری مرکبات در اروپا و ایالات متحده آمریکا نبوده است، و همین امر سبب شده است توجه صنعت مرکبات برزیل معطوف صنایع تبدیلی بویژه تولید کنسراتره آب پرتقال منجمد (FCOJ) شود. در برزیل طی سالهای اواخر دهه ۱۹۶۰ با توجه به سودآوری کشت و صادرات مرکبات، بخش اعظم سرزمینهای مرغوب زیر کشت نیشکر به کشت واریته های پر محصول پرتقال و یژه آبنگیری مبدول شد. حدود ۱۲۵-۱۵۰ میلیون اصله موجود در ایالت سائوپولو این منطقه رایه کمربند مرکبات جهان مبدول ساخته است. با افزایش مقدار درختان از

۵۰۰ اصله نهال به ۷۰۰ اصله نهال در هر هکتار میزان بارآوری محصول در هر هکتار بالا رفته و به جای آن هر درخت بازدهی کمتری پیدا کرده است. در سال ۱۹۹۲ حدود ۱۵ میلیون اصله درخت به مرحله بازدهی می رسیدند که عمدتاً شامل واریته های مقاوم و پربازده و مخصوص آبنگیری می باشند. به مرحله بازدهی رسیدن این تعداد درخت و شرایط مساعد آب و هوایی برزیل در سال ۱۹۹۳ پیش بینی های نگران کننده ای در ارتباط با عرضه مازاد محصول و تدوام روند نزولی قیمت فرآورده های تبدیلی مرکبات ایجاد کرده است. توسعه فزاینده صنایع تبدیلی در برزیل، این کشور را به بزرگترین تولیدکننده و صادرکننده کنسراتره آب پرتقال منجمد "FCOJ" مبدل ساخته است، به گونه ای که برزیل را "اوپیک" تعیین قیمت و عرضه این فرآورده در جهان خطاب می کنند. تولید "FCOJ" برزیل در سال ۱۹۹۳ بالغ بر ۱/۵ میلیون تن و صادرات آن ۱/۰۵ میلیون تن بوده است.

میزان تولیدات جهانی مرکبات و میزان جذب آن در صنایع تبدیلی کشورهای عمده
تولیدکننده در سال ۱۹۹۲ و ۱۹۹۳

واحد: هزار تن

کشورها	تولید	پردازش	سهم صنایع تبدیلی از کل تولید (درصد)
کل مرکبات پرتقال:	۷۴۹۴۶	۲۶۱۵۹	۳۴/۹
کل تولید	۵۴۹۸۱	۲۲۲۰۵	۴۰/۴
ایالات متحده آمریکا	۱۰۳۰۳	۸۰۰۰	۷۷/۶
برزیل	۱۴۹۷۰	۱۱۵۸۸	۷۷/۴
ایتالیا	۲۱۰۰	۵۰۰	۲۳
اسپانیا	۲۶۹۵	۲۷۹	۱۰/۳
رژیم اشغالگر قدس	۳۹۵	۲۲۵	۵۷
چین	۵۰۹۰	-	-
مکزیک	۲۸۵۲	-	-
هند	۱۹۰۰	-	-
مصر	۱۶۹۰	-	-
ایران	۱۳۰۰	-	-
لیمو:			
کل تولید	۶۷۲۶	۱۳۵۴	۲۰
ایالات متحده آمریکا	۸۱۳	۳۰۰	۳۷
ایتالیا	۷۶۰	۲۲۰	۲۹
مکزیک	۸۴۵	۱۴۰	۱۶/۵
اسپانیا	۶۵۴	۱۰۴	۱۶
آرژانتین	۵۶۰	۴۱۷	۷۴
برزیل	۸۰۳	-	-
ترکیه	۲۷۰	-	-
گریپ فروت:			
کل تولید	۴۹۵۶	۱۷۸۲	۳۶
ایالات متحده آمریکا	۲۵۱۸	۱۲۵۰	۵۰
رژیم اشغالگر قدس	۳۶۷	۲۴۰	۶۵
کوبا	۳۰۷	۶۰	۱۹/۵
آرژانتین	۱۸۰	۹۳	۵۲
آفریقای جنوبی	۱۳۰	۴۵	۳۴
مکزیک	۱۰۰	۳۳	۳۳

			نارنگی:
-	-	۸۲۲۲	کل تولید
-	-	۱۹۸۶	ژاپن
-	-	۱۵۲۱	اسپانیا
-	-	۶۴۵	کره جنوبی
-	-	۳۵۲	ایالات متحده آمریکا
-	-	۳۱۰	ایران

مأخذ: Food News, Juices/Fruit 94 PP:3-8

تبدیلی که از محل منابع داخلی تأمین می‌شد، به ناگزیر از محل واردات از برزیل تأمین شد. افزایش جمعیت در فلوریدا و افزایش سرسام‌آور قیمت زمین در این ایالت بسیاری از دست اندرکاران صنعت مرکبات آمریکا را نگران ساخته است. برخی برای این باورند که تا سالهای ۲۰۰۰-۲۰۰۵ باغات مرکبات نوار مرکبات فلوریدا کاملاً از بین خواهد رفت. با وجود سیاستهای حمایتی کشاورزی ایالات متحده از باغداران و با توجه به هزینه بالای نیروی کار و سایر عوامل تولید مرکبات، این کشور قادر به رقابت با محصول ارزان برزیل نیست. سرمایه‌گذاری وسیع شرکتهای آمریکایی در توسعه زمینه‌های کشت مرکبات و صنایع تبدیلی آن در مناطق آمریکای مرکزی نیز برای مقابله با چنین وضعیتی است. در سال ۱۹۹۲ تولید مرکبات در منطقه مدیترانه حدود ۱۷ میلیون تن یا ۲۳ درصد کل تولید جهان بوده است.

در این منطقه ۱۹ درصد پرتقال، ۳۱ درصد لیمو، ۴۲ درصد نارنگی و ۱۳ درصد گریپ‌فروت جهان به عمل می‌آید. اسپانیا با تولیدی معادل ۴/۹ میلیون تن بزرگترین

سرمایه‌گذاری وسیع شرکتهای چندملیتی، به کارگیری دانش فنی و بهره‌گیری از تکنولوژی پیشرفته در تولید و بسته‌بندی صنایع تبدیلی، شرایط مساعد آب و هوایی، نیروی کار نسبتاً ارزان، صنعت مرکبات را بسیار سودآور ساخته است. هرچند استفاده بیش از حد کود شیمیایی و آفت‌کشها سبب شده عمر بارآوری درختان پرتقال به کمتر از ۲۵ سال تنزل یابد. جدال دائمی بین تولیدکنندگان نیشکر و مرکبات در تخصیص امکانات نیز خاتمه نیافته است. نرخهای بالای تعرفه گمرکی کشورهای خریدار "FCOJ" برزیل نیز کماکان مانعی جدی در سر راه توسعه صنایع تبدیلی و صادرات برزیل است.

در سال ۱۹۹۲ ایالات متحده آمریکا با تولید ۱۱/۲ میلیون تن انواع مرکبات دومین تولیدکننده عمده در جهان است. فلوریدا پس از ساوث‌پولو دومین منطقه مرکبات خیز در جهان است که حدود ۷۰ درصد تولید آمریکا از این منطقه برداشت می‌شود. تولید مرکبات در فلوریدا همواره در معرض تهدید سرمازدگی و یخزدگی نابهنگام قرار دارد. در سال ۱۹۸۹ با یخ زدگی فلوریدا ۸۰ درصد نیاز کارخانجات تولیدکننده فراورده‌های

تولید مرکبات در کشورهای عمده تولیدکننده طی سالهای ۱۹۹۱-۱۹۹۲

واحد: هزار تن

کشور	۱۹۹۱	۱۹۹۲
برزیل	۲۰۰۳۳	۲۰۷۹۱
ایالات متحده آمریکا	۱۰۲۳۸	۱۱۲۱۴
چین	۷۳۴۱	۵۸۷۶
اسپانیا	۴۵۶۷	۴۸۹۵
مکزیک	۳۲۹۶	۳۸۳۸
ایران	۲۴۷۲	۲۰۱۵

مأخذ: FAO, Production Yearbook 1992, PP:175-178.

تولیدکننده این منطقه و بزرگترین صادرکننده مرکبات تازه در جهان است. حدود ۱۲ - ۱۳ درصد محصول این کشور روانه صنایع تبدیلی می شود.

در اسپانیا حداقل قیمت تضمین خرید مرکبات از باغداران توسط صنایع تبدیلی بسیار بالاست ولی با توجه به فراوانی میوه هایی نظیر سیب و گلابی، و ارزانی نسبی آنها و امکان دسترسی آسان به واردات ارزان قیمت فراورده های تبدیلی مرکبات، آنها ترجیحاً مرکبات را به صورت تازه وارد بازار جهانی می نمایند. تولید شدیداً وابسته به نزولات جوی است و وجود کم آبی و مشکلاتی در زمینه آبیاری و انطباق باغداران قدیمی با کشت واریته های بازار پستند، محسوس است.

اتحادیه اروپا با اعمال محدودیت واردات مرکبات تازه از کشورهای ثالث به بهانه جلوگیری از ورود آفات، انهدام تولید مازاد بر میزان تعیین شده، تعیین حداقل قیمت وارداتی محصولات تبدیلی، اعطای

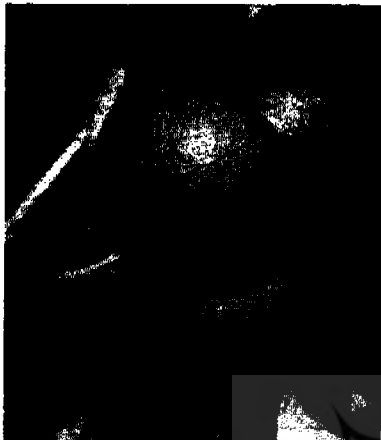
سوبسیدهای صادراتی به صادرکنندگان مرکبات اتحادیه و وضع تعرفه های سنگین، از صنعت مرکبات اتحادیه و منطقه مدیترانه شدیداً حمایت می کند.

در سال ۱۹۹۲ برای بالانگه داشتن قیمت مرکبات حدود ۳۱۲ هزار تن پرتقال و ۱۲۰ هزار تن لیمو و نارنگی از باغداران خریداری و نابود شد.

ایتالیا با تولید ۳/۴ میلیون تن که ۵۰ درصد آن پرتقال و ۲۳ درصد آن لیمو است، دومین تولیدکننده عمده منطقه است. رژیم اشغالگر فلسطین (اسرائیل)، مراکش و مصر، از دیگر تولیدکنندگان مرکبات منطقه مدیترانه ای محسوب می شوند.

پرتقال مهمترین رقم مرکبات است که در منطقه مدیترانه به عمل می آید. والنسیا، ناول، هاملین، شاموتی و یافا عمده ترین واریته های پرتقال هستند که عمدتاً به مصرف تازه خوری می رسند. حدود ۱۰/۷ میلیون تن پرتقال، ۳/۴۵ میلیون تن نارنگی، ۲/۱ میلیون تن

صادرمی شود. الحاق اسپانیا به اتحادیه اروپا به کاهش سهم رژیم اشغالگر فلسطین در بازار مرکبات اروپا منجر شده است.

بالحاق مکزیک به بازارهای پرمصرف آمریکای شمالی تحت پیمان نفتا و حذف تعرفه ۳۴ سنت در هر پوند کنساتره وارداتی از مکزیک، تغییر بارزی در صنعت مرکبات تبدیلی مکزیک رخ خواهد داد.

طیف وسیع سرمایه‌گذاریهای کلانی که از سوی شرکتهای نوشابه سازی آمریکایی، در صنایع تبدیلی مرکبات مکزیک از هم‌اینک آغاز شده، امیدواریهای بسیاری را برای باغداران ایجاد کرده است. شرایط مساعد آب و هوایی، نیروی کار ارزان و مزیت عدم یخ‌زدگی باغات نسبت به فلوریدا، زمینه‌های رقابتی مناسبی را برای مرکبات مکزیک فراهم ساخته است.

لیموشیرین و ۶۶۷ هزار تن گریپ‌فروت حاصل تولید منطقه مدیترانه در سال ۱۹۹۲ بوده است. از این میزان ۱/۴ میلیون تن پرتقال، ۳۶۲ هزار تن لیمو، ۳۴۰ هزار تن نارنگی و ۲۶۱ هزار تن گریپ‌فروت جهت تولید کنسانتره آب مرکبات و کمپوت نارنگی روانه صنایع تبدیلی شده است.

تولید مرکبات در مصر و مراکش با هدف توسعه صادرات مرکبات تازه و فرآورده‌های تبدیلی، رشد سریعی را طی کرده است. دسترسی به بازار، معاف از تعرفه گمرکی اروپایی و سرمایه‌گذاری شرکتهای اروپایی دست اندرکار صنایع غذایی تبدیلی، عامل مهمی در توسعه باغات مرکبات در کشورهای مذکور بوده است.

تولید مرکبات در رژیم اشغالگر فلسطین در طول سالهای اخیر با کاهش شدیدی مواجه بوده است. با بالا رفتن قیمت آب و مهاجرتهای گسترده کارگران عرب از مناطق کشاورزی و بالا رفتن دستمزد کارگران میوه چین - که بخش اعظم آنها را مهاجران روس تشکیل می‌دهند - و معطوف شدن توجه دولت به صنایع با تکنولوژی بالا "High-technology" - که درآمدهای صادراتی بیشتری را نصیب این کشور می‌کند - دوران طلایی سالهای دهه هفتاد و هشتاد مرکبات رژیم اشغالگر قدس به سرآمده است.

از کل تولید ۱/۰۳ میلیون تنی این کشور ۶ درصد به بازار داخلی ۵۷ درصد به صنایع تبدیلی و ۳۷ درصد آن به صورت تازه

را از افزایش تعداد رقبا در سطح بازار جهانی هراسناک ساخته است. افزایش عرضه جهانی فراورده‌های تبدیلی در سالهای اخیر، به تنزل شدید قیمت کنساتره آب پرتقال یخ‌زده منتهی شده است.

بالا رفتن سودآوری تولید و تجارت "FCOJ" در سالهای دهه ۱۹۸۰ منجر به ایجاد ونوسازی صنایع تبدیلی مرکبات در اکثر کشورهای تولیدکننده مرکبات بویژه مکزیک، یونان، مراکش، ترکیه و... شده که این امر برزبل

تولید مرکبات در منطقه خاورمیانه و کشورهای همجوار

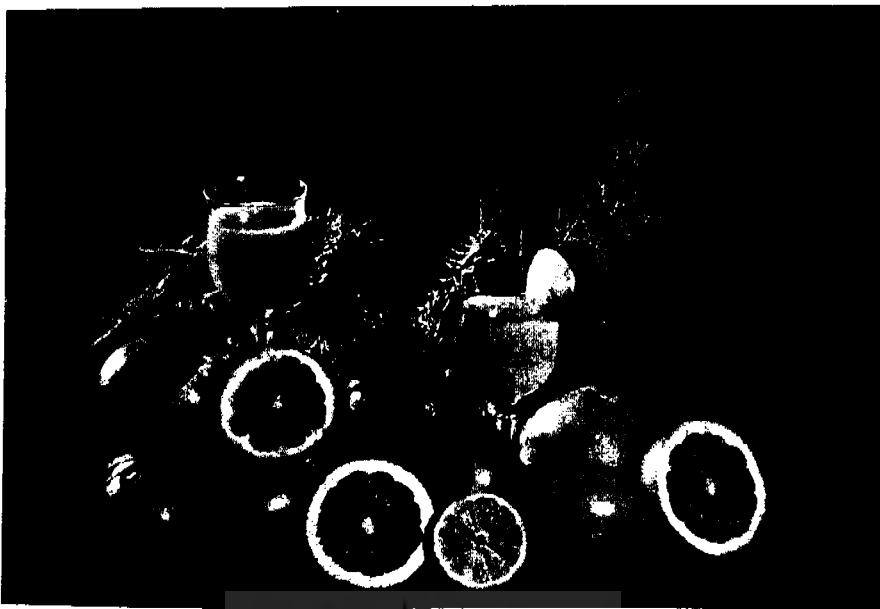
واحد: هزار تن

کشورها	پرتقال	نارنگی	لیموولایم	گریپ فروت	سایر	کل
هند	۱۹۰۰	-	۵۸۰	۵۰	۹۰	۲۶۲۰
پاکستان	۱۱۵۰	۴۳۷	۶۵	۳	-	۱۶۵۵
ترکیه	۸۲۴	۳۷۰	۴۲۰	۴۰	-	۱۶۵۴
فلسطین اشغالی (اسرائیل)	۵۱۳	۱۲۷	۳۶	۳۴۵	-	۱۰۲۱
لبنان	۲۴۵	۵۰	۸۰	۵۰	-	۴۲۵
سوریه	۱۵۴	-	۳۸	-	۳۰	۲۲۲
ایران	۱۳۰۰	۳۱۰	۲۱۵	۴۰	۱۵۰	۲۰۱۵

مأخذ: FAO, Production Yearbook 1992 PP:175-178.

ایران علی‌رغم این موقعیت ویژه حتی در مقایسه با لبنان که سالها درگیر جنگ داخلی است و از بسیاری از مشکلات اقتصادی رنج می‌برد و حدود یک پنجم ایران تولید دارد، در بازار جهانی ناشناخته مانده و سهمی اندک در تجارت مرکبات، آن هم در بازار رقابتی حاشیه جنوبی خلیج فارس به خود اختصاص داده است. ترکیه و رژیم اشغالی فلسطین با تولیدی به مراتب کمتر از ایران از وزنه‌های مهم در تجارت جهانی مرکبات محسوب می‌شوند. فلسطین اشغالی سالانه بیش از یک میلیارد دلار درآمد ارزی از محل صادرات میوه و تره‌بار خود دارد که حدود ۵۰۰ میلیون دلار آن را از صدور مرکبات

در سال ۱۹۹۲ وضعیت تولید مرکبات در کشورهای همجوار ایران و منطقه خاورمیانه به قرار جدول فوق بوده است. آمار فوق گویای موقعیت ممتاز ایران در بین تولیدکنندگان مرکبات این منطقه از جهان است. در سال ۱۹۹۲ هند ۲/۶ میلیون تن، ایران بیش از ۲ میلیون تن، پاکستان و ترکیه هر کدام ۱/۶ میلیون تن و رژیم فلسطین اشغالی (اسرائیل) یک میلیون تن مرکبات تولید کرده‌اند. تولید ایران مرکب از ۱/۳ میلیون تن پرتقال، ۳۱۰ هزار تن نارنگی، ۲۱۵ هزار تن لیمو ترش، ۱۵۰ هزار تن لیمو شیرین و سایر مرکبات و ۴۰ هزار تن گریپ فروت بوده است.

و به نمایندگی از جانب تولیدکنندگان این اقلام در کشورهای مذکور فعالیتهای بازاریابی و صدور را به طور منسجم هدایت می‌کنند، می‌توانند الگوری موفق‌تری در زمینه فعالیتهای صادراتی قلمداد شوند. تسهیلات اتحادیه اروپا در اعطای معافیت کامل گمرکی به واردات کنسانتره آب میوه از ترکیه و بازارهای با تقاضای بالای جمهوریهای شوروی سابق موقعیت مساعدی را برای رونق بخشیدن به صنعت مرکبات در ترکیه ایجاد کرده است. در سال ۱۳۷۱ صادرات مرکبات ایران رشد قابل توجهی پیدا کرد و به حدود ۱۸۸۸۰ تن به ارزش ۲۴۱ میلیون ریال رسید. بخش اعظم این رشد ناشی از توجه به بازارهای جمهوریهای شوروی سابق بود که عمدتاً از طریق معاملات تهاتری، صادرکنندگان ما توانستند ۱۱۸۲۹ تن مرکبات (۶۲/۵ درصد

کسب می‌کنند. انعقاد پیمان صلح با اعراب و خوش بینیهای این رژیم از بابت حجم قابل توجه واردات منطقه خلیج فارس، موجب شده این کشور از هم‌اینک توجه خود را معطوف به بازارهای مذکور نموده و امیدوار است بتواند با بدر کردن سایر رقبا از این بازار بهره‌مندی از مزیت نزدیکی راه و تبلیغات گسترده، سهم خود در بازار منطقه خاورمیانه را افزایش دهد. این امر می‌تواند بر روند صادرات مرکبات ایران تأثیر گذارده و زنگ خطری جدی برای صادرکنندگان مانتلی شود. بسیاری از مسابقات با چنین وضعیتی صادرکنندگان، باید با یک انسجام و هماهنگی خاص و نه به صورت متخاصم و رقیب یکدیگر، در بازارهای بین‌المللی وارد میدان شوند. هیئت بازاریابی کیوی نیوزیلند و اتحادیه صادرکنندگان میوه شیلی که از سوی دولت

از کل مقدار صادرات) به این کشورها صادر کنند. تداوم این بازارها و رونق بخشیدن به آنها تنها از راه بالا بردن توان رقابت با مرکبات ترکیه و اسیان^۲ چین، میسر و مقدور خواهد بود. در سال ۱۳۷۲ با تمهیدات اعمال شده از سوی دولت در ارتباط با گسترش هرچه بیشتر صادرات غیر نفتی کماکان شاهد رشد صادرات مرکبات بوده ایم. در سال مذکور ۳۵/۷ هزار تن مرکبات به ارزش ۴/۱ میلیارد ریال به خارج از کشور صادر شد. ۳۰ هزار تن از این میزان روانه جمهوریهای شوروی سابق شد. نارنگی مهمترین قلم صادراتی بود. ۱۸/۹ هزار تن نارنگی، ۱۳/۵ هزار تن پرتقال، ۱/۸ هزار تن لیمو شیرین ترکیب صادرات ماراتشکیل می داد.

کاهش تولید نارنگی و مرکبات در داخل ژاپن و بالا بودن قیمت فرآورده های تبدیلی مرکبات در این کشور، پایین بودن مصرف سرانه مرکبات تازه در مقایسه با کشورهای صنعتی، ژاپن را به صورت بازاری بالقوه برای مرکبات مطرح ساخته است

تجارت جهانی:

مرکبات از حیث حجم تولید جهانی در بین میوه ها مقام اول و از لحاظ تجارت در مقام دوم پس از موز قرار می گیرد. سهم آن از کل تجارت جهانی میوه در سال ۱۹۹۲ حدود ۳۰ درصد برآورد می گردد. در سال مذکور ارزش تجارت

جهانی مرکبات تازه و فراوری شده بالغ بر ۶ میلیارد دلار بوده است. نگاهی گذرا به ترکیب صادرکنندگان و واردکنندگان مرکبات در بازار جهانی گویای این واقعیت است که کشورهای پیشرفته صنعتی، تجارت این محصول را در قبضه خود گرفته اند. صادرات جهانی مرکبات تازه در سال ۱۹۹۲ به میزان ۶/۸ میلیون تن به ارزش ۳/۵ میلیارد دلار بود که سهم کشورهای پیشرفته صنعتی ۴/۸ میلیون تن (۷۰/۵ درصد) به ارزش ۲/۸ میلیارد دلار (۸۰ درصد) بود. سهم این گروه از کشورهای واردات جهانی ۵۸ میلیون تن (۸۵/۴ درصد از کل) به ارزش ۳/۶ میلیارد دلار (۸۷/۶ درصد از کل) بود. در سال ۱۹۹۲ اسپانیا با ۲/۵ میلیون تن صادرات مرکبات تازه به ارزش ۱/۷ میلیارد دلار بزرگترین صادرکننده مرکبات در جهان بوده است. ایالات متحده آمریکا، مراکش، یونان، آفریقای جنوبی و ترکیه از حیث میزان صادرات به صورت تازه در رتبه های دوم تا ششم قرار گرفته اند. تولید انبوه مرکبات در کشورهای عمده صادرکننده به موازات کاهش مصرف آن در جهان بوده است. مرکبات به عنوان یک کالای مصرفی غیر ضروری تحت تأثیر دورانیهای اقتصادی در کشورهای عمده مصرف کننده قرار می گیرد. کاهش رشد اقتصادی در کشورهای پیشرفته صنعتی مصرف کننده مرکبات و فرآورده های تبدیلی، از عوامل مؤثر در کاهش مصرف جهانی مرکبات بوده است. انتظار می رود بازار مرکبات در اروپا و آمریکای شمالی با اتمام وضعیت رکود اقتصادی سالهای اخیر

به روی مرکبات آمریکایی به احتمال قوی رشد قابل توجه واردات ژاپن رادربی خواهد داشت، اگرچه ممکن است کشورهای دیگری نیز از این فشار آمریکا سود ببرند.

در سال ۱۹۹۲ اسپانیا با ۲/۵ میلیون تن صادرات مرکبات تازه به ارزش ۱/۷ میلیارد دلار بزرگترین صادرکننده مرکبات در جهان بوده است

کاهش تولید نارنگی و مرکبات در داخل ژاپن و بالا بودن قیمت فراورده‌های تبدیلی مرکبات در این کشور، پایین بودن مصرف سرانه مرکبات تازه در مقایسه با کشورهای صنعتی، ژاپن را به صورت بازاری بالقوه برای مرکبات مطرح ساخته است. مصروف مراکش با استفاده از امتیاز اعطایی به کشورهای مغرب عربی از تعرفه‌های ترجیحی اتحادیه اروپا سود می‌جویند. توسعه صنایع بسته‌بندی، استقرار واحدهای جداسازی اتوماتیک به منظور کنترل کیفیت، شستشو، برس زنی، واکس زنی و درجه‌بندی (از حیث رنگ و اندازه) در انبارهای سردخانه‌ای میوه به توسعه صادرات مرکبات کشورهای مذکور کمک شایانی نموده است. در سال ۱۹۹۲ مراکش با صدور نیم میلیون تن مرکبات به ارزش ۱۷۱ میلیون دلار سومین صادرکننده این محصول به صورت تازه در بازار جهانی بوده است. در کشورهای پیشرفته صنعتی با گرایش روزافزون در جهت مصرف محصولات تازه و طبیعی و نوشابه‌های

روبه بهبود بگذارد. در حال حاضر بازار جهانی ملامال از محصول با کیفیت خوب و اندازه‌های متفاوت است. مسئله مهم برای اکثر کشورهای صادرکننده در وهله اول حفظ بازارهای موجود با تنوع بخشیدن به ارایه‌های سریع پوست‌گیر "easy peeteress"، آبدار و خوش‌رنگ و اعطای تخفیف بیشتر در هنگام عقد معاملات است. صادرات جهانی با توجه به قرار گرفتن عرضه محصول در یک دوره بارآوری که در یک سال تولید انبوه و در سال بعد با "سال نیاور" تولید نقصان می‌یابد، تغییر می‌کند. در سالهای کم بازده محصول کیفیتر و آبدارتر است.

بخش عمده صادرات اسپانیا را کشورهای اتحادیه اروپا و بعضاً کشورهای خاورمیانه خریداری می‌نمایند. کانادا مهمترین بازار مرکبات ایالات متحده آمریکا است که بیش از ۵۰ درصد از کل مرکبات ایالات متحده را جذب می‌کند. تایوان، سنگاپور، دویسی و عربستان از دیگر بازارهای مرکبات ایالات متحده آمریکا هستند. متوسط قیمت صادراتی هر تن مرکبات آمریکا در سال ۱۹۹۲ بیش از ۵۸۵ دلار بود در حالی که متوسط قیمت صادراتی مرکبات مراکش، ترکیه، یونان، و آفریقای جنوبی تنی ۳۴۰، ۳۹۵، ۳۰۲ و ۳۵۱ دلار بود. واردکنندگان مرکبات از آمریکا قیمت‌های بالاتری را بابت خرید از این کشور می‌پردازند که این امر صرفاً تحت تأثیر تبلیغات وسیع و گسترده شرکت‌های آمریکایی در ارائه محصولی با کیفیت برتر، بسته‌بندی شکیلتر و تازه‌تر است. فشار آمریکا بر ژاپن جهت گشودن بازارهای خود

غیرالکلی، مصرف میوه‌جات افزایش یافته است. از لحاظ مصرف، پرتقال تازه پس از موز و سیب مهمترین میوه مصرفی در این کشورهاست. یکی از دلایل پایینتر بودن مصرف آن، این است که مصرف کنندگان باید پوست آن را بکنند. تلاش برای سهولت بخشیدن به پوست گیری آن در رأس فعالیتهای تحقیقاتی کشورهای عمده صادرکننده آن قرار گرفته است. آفریقای جنوبی در این زمینه جلوتر از سایر رقباست و اخیراً اعلام کرده که واریته پرتقال سریع پوست‌گیر را به بازار عرضه خواهد کرد که عمر انباری آن بدون از دست دادن رطوبت و شکل ظاهری تا چهل روز می‌باشد. توفیق این کشور در این امر به اقدامات بازاریابی سایر کشورها احتمالاً لطمه وارد خواهد ساخت. کشورهای آلمان، فرانسه، انگلستان، و کانادا به دلیل عدم امکان تولید مرکبات در داخل، نیاز مصرفی خود را از بازار جهانی اکتفا می‌کنند. آلمان با واردات ۱/۱۷ میلیون تن مرکبات به ارزش ۷۱۳ میلیون دلار، فرانسه با ۹۹۷ هزار تن به ارزش ۶۸۱ میلیون دلار و انگلستان با ۵۹۳ هزار تن به ارزش ۳۴۹ میلیون دلار مهمترین خریداران مرکبات در خلال سال ۱۹۹۲ بوده‌اند. در سال ۱۹۹۲ کشورهای خاورمیانه بویژه عربستان، دویبی، کویت و بحرین بیش از نیم میلیون تن مرکبات به ارزش ۱۸۳ میلیون دلار خریداری نموده‌اند. افزایش درآمد سرانه، بالا رفتن استاندارد سطح زندگی، حضور میلیونها جهانگردی که از کشورهای خاور دور بویژه سنگاپور، مالزی، تایلند و

فیلیپین دیدار می‌کنند، این کشورها را به بازارهای بالقوه‌ای برای میوه‌جات بویژه مرکبات مبدل ساخته است، کاهش محدودیتهای وارداتی و کاهش تعرفه‌های گمرکی در افزایش واردات مرکبات این منطقه عامل مؤثری محسوب می‌شود. کشورهای خاور دور در سال ۱۹۹۲ حدود ۴۱۳ هزار تن انواع مرکبات به ارزش ۲۹۰ میلیون دلار از بازار جهانی خریداری نموده‌اند. جمهوریهای شوروی سابق قبل از فروپاشی، به طور متوسط سالانه ۶۰۰ هزار تن مرکبات وارد می‌کردند. کمبود دسترسی به ارزهای معتبر و مشکلات اقتصادی که این جمهوریها در حال حاضر با آن مواجه‌اند، سبب کاهش شدید مصرف و در نتیجه واردات مرکبات شده است.

میزان و ارزش صادرات جهانی مرکبات در کشورهای عمده صادرکننده طی سالهای
۱۹۹۲-۱۹۹۱

ارزش: میلیون تن		میزان: هزارتن		شرح
۱۹۹۲	۱۹۹۱	۱۹۹۲	۱۹۹۱	
۳۵۷۷	۳۴۱۲	۶۸۴۹	۶۵۲۳	کل جهان
۱۷۵۸	۱۵۵۴	۲۵۷۱	۲۲۹۳	اسپانیا
۴۰۷	۳۴۸	۶۹۵	۳۶۷	ایالات متحده آمریکا
۱۷۱	۲۰۹	۵۰۲	۶۷۷	مراکش
۱۲۹	۱۰۹	۴۲۳	۳۸۵	یونان
		۳۷۶	۳۶۱	آفریقای جنوبی
۱۲۱/۵	۱۰۳	۳۰۶	۲۶۵	ترکیه

مأخذ: FAO,FAO,Trade Yearbook (Rome:FAO Pub.,1992) PP:130-133.

میزان و ارزش واردات جهانی مرکبات در کشورهای عمده واردکننده طی سالهای
۱۹۹۲-۱۹۹۱

ارزش: میلیون تن		میزان: هزارتن		شرح
۱۹۹۲	۱۹۹۱	۱۹۹۲	۱۹۹۱	
۴۱۳۳	۴۱۶۹	۶۸۲۷	۶۵۱۲	کل جهان
۳۶۳۷	۳۷۳۷	۵۸۲۹	۵۶۴۷	کشورهای پیشرفته صنعتی
۷۱۳	۷۴۴	۱۱۷۰	۱۱۱۱	آلمان
۶۸۱	۶۸۳	۹۹۷	۱۰۱۴	فرانسه
۳۴۹	۳۲۸	۵۹۲	۵۷۷	انگلستان
۲۱۱	۲۶۱	۳۱۲	۲۴۵	کانادا
۸۲	۸۵	۱۹۴	۲۲۰	شوروی سابق
۱۸۳	۱۵۹	۵۱۳	۴۵۸	خاورمیانه
۲۹۰	۲۴۰	۴۱۳	۳۰۴	خاوردور

مأخذ: FAO,FAO Trade Yearbook(Rome,FAO Pub,1992)PP:130-133.

تحولات تجارت جهانی "FCOJ"

قراردارند و از لحاظ قیمت قادر به رقابت با تولیدات ارزان قیمت کشورهای درحال توسعه بویژه برزیل نیستند و با ایجاد سدی محکم تحت عنوان تعرفه‌های گمرکی از صنایع تبدیلی خود حمایت می‌کنند. با توافقات اخیر در مذاکرات "گات"، برزیل امیدوار است "FCOJ" این کشور مشمول کاهش تعرفه در بازارهای عمده مصرف شود. در اروپا که به طور متوسط بیش از ۵ درصد "FCOJ" برزیل را خریداری می‌کنند تعرفه‌ها از ۱۹ درصد به ۱۵/۲ درصد کاهش خواهد یافت. در ایالات متحده نیز احتمالاً تعرفه‌ها از ۴۹۸ دلار در هر تن به تنی ۴۱۸ دلار کاهش خواهد یافت. در ژاپن سطح تعرفه‌ها پس از کاهش به ۳۸/۲ درصد خواهد رسید. علی‌رغم این ترتیبات نرخهای بالای تعرفه وارداتی کشورهای عمده مصرف‌کننده کماکان مانع جدی رشد بازار جهانی فرآورده‌های تبدیلی مرکبات باقی خواهد ماند.

در حال حاضر بازار جهانی مالاتال از محصول با کیفیت خوب و اندازه‌های متفاوت است

اهمیت تجارت کنسانتره آب پرتقال منجمد "FCOJ" در بازار جهانی به مراتب بیشتر از مرکبات تازه و یاسایر فرآورده‌های تبدیلی مرکبات است. افزایش عرضه جهانی این فرآورده در برزیل و رکود نسبی بازار نوشابه‌های غیرالکلی که بزرگترین مصرف‌کننده "FCOJ" در کشورهای عمده مصرف‌کننده است، به کاهش قیمت این فرآورده و به تبع آن مرکبات تازه در بازار جهانی منتهی شده است. توسعه صنایع تبدیلی در کشورهای درحال توسعه تولیدکننده مرکبات که خواهان استفاده از ارزش افزوده بالاتر و دستیابی به مزیت تجاری آن هستند، به تداوم وضعیت نابسامان بازار جهانی فرآورده‌های تبدیلی دامن زده است. بهره‌گیری از نیروی کار ارزان قیمت، چه به عنوان کارگر مسیوه‌چین و چه به صورت نیروی شاغل در صنایع تبدیلی، از جمله مزیت‌های غیرقابل انکار این کشورها در تولید فرآورده‌های تبدیلی است. در بازار رقابتی میوه و تره‌بار هزینه نیروی کار از عوامل عمده مزیت بخشی به کشورهای مراکش، ترکیه، برزیل و مصر می‌باشد. کشورهای اروپایی و ایالات متحده آمریکا بزرگترین خریداران و مصرف‌کنندگان "FCOJ" در جهان محسوب می‌شوند. با توجه به اینکه کشورهای مذکور خود در ردیف تولیدکنندگان "FCOJ"

در سال ۱۹۹۴ در برزیل که بیش از ۲۳۰ میلیون جعبه پرتقال (۸۰ درصد کل تولید) به

صنایع تبدیلی روان شد که این میزان به معنی تولیدی حدود ۹۶۰ هزارتن کنسائتره خواهد بود. قیمت "FCOJ" دربورس نیویورک روبه افزایش است و باغداران برزیلی که محصول خود را تحت قراردادهای طولی‌المدت پیش فروش کرده‌اند، خواهان دریافت مبالغ بیشتری بابت محصول تحویلی به کارخانجات تبدیلی شده‌اند. صادرات "FCOJ" برزیل از حدود ۹۱۹ هزارتن درسال ۱۹۹۱ به بیش از ۱۰۵۱ هزارتن درسال ۱۹۹۳ افزایش پیدا کرده است.

درفلوریدا طی سال ۱۹۹۳ ازکل تولید ۱۷۳ میلیون جعبه، بیش از ۱۶۴ میلیون جعبه روانه کارخانجات تبدیلی پرتقال شده‌است، با رشد مصرف "آب پرتقال سرد شده" (۲) "OJC" تولید این فراورده به رقابت باتولید "FCOJ" پرداخته‌است تولید "OJC" حدود ۵۱ میلیون جعبه را جذب می‌کند و بقیه (۱۱۳ میلیون جعبه) برای تولید "FCOJ" مصرف شده است. البته میزان تولید هر نوع فراورده تبدیلی به قیمت و سطح ذخایرانباری ازفصل قبل بستگی خواهد داشت.

توسعه فزاینده صنایع تبدیلی در برزیل، این کشور را به بزرگترین تولیدکننده و صادرکننده کنسائتره آب پرتقال منجمد "FCOJ" مبدل ساخته است

متداول شدن مصرف آب پرتقال درسرزمین صبحانه اروپاییها به گسترش مصرف فراورده‌های تبدیلی دامن زده است رفع ممنوعیت واردات آب مرکبات درژاپن به گسترش بازار "FCOJ" منتهی شده است. درسال ۱۹۹۴ برزیل امیدواراست بتواند ۱۰۰ هزارتن کنسائتره به ژاپن بفروشد که این میزان درمقایسه با واردات ۵۲/۶ هزارتنی سال ۱۹۹۳ ژاپن رقم امیدوارکننده‌ای به نظر می‌رسد. ارزیابی نسبی آب مرکبات درمقایسه با آب میوه‌ها و نوشابه‌های غیرالکلی به افزایش مصرف آن در مناطق عمده مصرف کننده منجر شده است.

باتوجه به اهمیت مرکبات به عنوان مهمترین محصول باغی درایران و وجود مازاد مصرف داخلی به میزان سالانه ۶۰۰-۷۰۰ هزارتن، به نظر می‌رسد باید استراتژیهای جدیدی درصنعت مرکبات کشور به منظور حمل معطلات فعلی آن ارائه شود.

طی برنامه دوم توسعه اقتصادی واجتماعی قراراست سطح زیرکشت مرکبات از ۲۱۸ هزارهکتارفعلی به ۱۸۳ هزارهکتار تقلیل یابد و فعالیتها برروی کشت واریسته‌های پربازده، اصلاح باغات، و روش کاشت و برداشت متمرکز شود.

پس ازروشن شدن استراتژی دولت درارتباط با مرکبات، چنانچه هدف توسعه صنایع تبدیلی است براساس آن باید توجه به

کشت واریته‌های مخصوص آبیگری معطوف گردد و عرضه ماده خام تضمین شده و با قیمت‌های رقابتی به دست کارخانجات تبدیلی برسد. اگر استراتژی صدور میوه تازه مدنظر باشد ضمن توجه به صنایع بسته بندی و بهبود بخشیدن به شبکه حمل و نقل یخچالدار، توجه

به کشت واریته‌های بازارپسند پرتقال مانند تامپسون، ناول، والنسیا و یافا و نارنگی انشو معطوف گردد و با اجرای درست سیاست‌های خرید حمایتی از باغداران به توسعه صنعت مرکبات مساعدت شود.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتقال جامع علوم انسانی

زیرنویسها:

1-Frozen Concentrate Orange Juice

2- Orange Chilled Juice